

Titel: No. 2. Den almindelige Pleie-Anstalt. Bergen den 2den April 1772.

Citation: "No. 2. Den almindelige Pleie-Anstalt. Bergen den 2den April 1772.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 13*, H. Dedecken, Bergen, 1772, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_013-shoot-workid2_013_007a.pdf (tilgået 03. december 2021)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 13

Ophavsret Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen.](#)

[1](#)

No. 2.

Den almindelige pleie-Anstalt.

Bergen den 2den April 1772.

Trykt hos K. M. privil. Bogtrykker, H. Dedecken.

[2](#)

Kiere Bergen! Et Ord endnu, i Følge af seneste afhandlede Materie. Lad ei af at eftertanke samme, og ansee det ikke ligegyldigt. Umueligt bliver det, saa længe der ikke legges Haand paa Verket med et fornuftigt Overlæg. Vanskeligheder og Hindringer gives i alle Foretagender, ligesom Gierningen er betydelig til. Skulle det ei være giørligt at give Fattige Mad i Steden for Penge, naar den Sats var uryggelig og vis forud, at det Almindelige, saavel der ydende, som nydende Partie, vandt derved? Lad os allene korteligen eftertanke, om der skulle være til Skade eller Fordeel. Sæt, at Fattige faaer allene Penge i Hænde; Hvortil Penge i Almin-

[3](#)

delighed bruges, oftest til Unytte, vil vi forbigaae, da dog samme kunde hemmes derved. Men sær, at de alle blev anvendt til Mad og Drikke, og betænk, hvor og hvorledes kjøbes det? Hvad og hvor meget faaes der for Pengene, helst udi dyre Tider? Mon de ikke kunde spise to, jeg sætter kuns to Gange, i Steden for en Sang, naar alle deres Spise-Varer kom saa godt, som fra første Haand? Er det ikke en Sandhed? Deres Oeconomie og Huusholdning, hvorledes er den? Deres Spise, hvor sund er den? Bør ikke saadant vides? Videre: Lad Spist-Værter gives; lad de, som sagt, faae Alting fra første Haand; lad dem tilstaaes en retmæssig Fordeel ringe Betydenhed; lad et Magazin af Føde-Varer, ja Brænde, oprettes for de Fattige, hvorfra Spise-Værterne kunde erholde det Fornødne! Kig ind i vor Guarnifons Marqvetenterier; hvorledes gaaer der til? Kunde ikke de hielpe os til en fornuftig Regel? Maatte der ikke ufeylbar ved slige oprettede Spise-Værter spares? Vil ikke 10, ja 20 smaa Gryder koste mere at varme, end en stor? Er det ikke en Sandhed? Skulle det ikke da blive en Fordeel for begge Partier? Unægteligt. Overvey Sagen nøyere; For-

[4](#)

søg, og gjør dog en Prøve med vore Huus-Arme og sengeliggende Fattige; De har Førstefødsels-Rettigheden dertil. Bergen! det er den første Grund til din Lyksalighed.

Efter vore Huus-Arme og Sengeliggende Fattige bør der jo sørges for vore øvrige Fattige, der haver sunde og friske Lemmer. Gives der nogen, der mangler derpaa, maaskee alt for mange, desverre! saa maa de ved Pleie og Arbeide erholde og vedligeholde Sundheden. Disse bliver ufeilbar af forskiællig Alder, og altsaa af forskiællige Classer, som Børn, Tilvoxende, Voxende og Aldrende af begge Kiøn. Alle ere næsten lige ubeqvemme til Arbeide. Hvad Arbeide her meenes? kunde der efrerspørges; da meenes saadant, som kunde foretages i ledige Timer. Naar gives de? kunde her atter spørges. Svaret kunde vel ei andet blive, meener jeg, end at de gives nu næsten det hele Aar igiennem. Hvad er den gemene Mands almindelige gangbare Arbeide om Aaret andet, end i Foraaret, naar GUD giver Fiskerierne ved Bergen, at gaae og salte Sild, og at flette, salte og virke Torsk til Klipfisk? Det kand vare næsten i 2de Maaneder, naar begge Velsignelser rigelig gives. Men nu i endeel Aar,

helst i Aar, næsten intet, desverre! Gud see

[5](#)

til Bergen! Om Sommeren gives Arbeide for dem i Stevnens Tid, og ved den saa kaldede Stuing paa Skibene, i Følge af Stevnene, i sær sidste. Naar den Tid lægges sammen, kand den udgjøre næsten 3 Maaneder. Her er næsten det gandske Aars Arbeide. Qvinde-Kiønnet kand for den øvrige Tid spinde og knytte, om de kand faae; og om de alle kand spinde og knytte, tvivler jeg høilig paa. Mand-Kiønnet kand jo aldeles ikke spinde og knytte. Gid det ikke blev holdt iblandt os for en Skam, at de blev sat dertil! Naar her tales derom, saa beles det. Kand de sættes lettere til andet Mands-Arbeide, saa er det bedre. Tael, I Fremmede og Bereiste! herom, om det ikke skeer Udenlands, og beskiam hver Mand, der undseer sig for sligt Arbeide. Her seer man den gemene Mands almindelige Aars Arbeide. Dens særdeles Arbeide, er det af den Værd, at det kand andføres med Fordeel? Ach! det er af en saa liden og ringe Baade for dem, at det kand ved Vished næsten ansees som intet. Der skal dog leves hele Aaret igiennem, og hvad de skal have, koster dem frem for andre Stænder allerdyrest, helst i dyre Tider. Kand og maa nu ikke Tiggerie og Lediggang fødes og taales hos os, som er

[6](#)

fornødent Onde? tilsiger man en frisk Betler, at du er for frisk og for ung at betle og tigge, see til, at du kand faae Arbeide; saa er Giensvaret jo: Hvor skal vi faae Arbeide? skaf os! Og ingen Vei veed man at vise dem. I Mangel deraf er det bedre at de tigger sig Brød til, end stiaeler samme. Ørkesløshed er en Rod til alle Laster, ja en Forbrydelse imod Staten, helst naar Armod og Hunger er følgagtigtillige. Spørg Misdædere! Mennesker er forpligtet efter Naturens Lov til Arbeide; her vil arbeides, her bedes om Arbeide, og dog kand ikke faae. Er det ikke en Himmel-raabende Synd over Bergen? Bergen! det er og bliver din Undergang, betænk vel, at Ørkesløshed har før kuldkastet Bye og Riger; hvad maa du ei frygte for den saa hos dig overhaandstageude Lediggang og Armod? GUD give dig dog engang opladte Øyne, at du kunde fuldkommen indsee, at det nu er den høyeste Tid for dig at standse dette indgroede fæle Onde ved Arbeide. Kandskee jeg gjorde Uret, om jeg beskyldte de Rige for Mangel paa alvorlig Ivrigheid at afværge saadant Onde, og de Fattige for Mangel paa Villie til at arbeide; jeg vil troe det; jeg vil lade Erfarenhed vise, hvis Pligter opfyldes; Gud give Begges! saa arbeider Bergen paa sin

[7](#)

Opkomst og Lyksalighed. Dette Onde ligger jo ikke i Mangel paa kierlige og priselige Anstalter; vi har jo Fattig-Huser nok; hvad er da Mangelen? Mangelen, troer jeg, er i vor slette Omsorg, først i at forekomme Lediggang og Armod, og dernæst i at sætte vore friske Lediggængere og Forarmede i Arbeide; Hvad synes du, min kiere Bergen? Er det ikke en Soleklar Sandhed? Bliver ikke begge Dele Øvrighedens og der gandske Borgerskabs fælles Sag? Lad os betragte det første, nemlig den fornødne Omsorg at forekomme Ørkesløshed og derpaa følgende Armod.

Der mangler ikke paa Ømhed og Kierlighed at ville hielpe til rette, næsten alle Tilattersgaaende, helst uskyldige og ulykkelige redelige Mænd, derom har vi mange Beviser, saa det ligger ikke deri; Men den ulovlige og ubillige Underminering, som gaaer i Svang, bliver nok Aarsagen; den bestaar i lutter Uorden og Confussion i Almindelighed hos os, og i den ilde opdragne patriotiske Tænkemaade hos os; thi vil vi see hen til vor indvortes eller indenbyes Handel, hvorledes den ædle Frihed misbruges til Byens Ruin og Ødelæggelse. Kand ikke nu visse Borgere underminere det gandske Borgerskab? Naar Een kand handle

[8](#)

en gros og en de tail, som at salte Og virke Sild og Torsk, og at have Bonde-Handel, tillige at holde Kramboe, Bryggerie, Tapperie og Høkerie paa et og det samme Borger-Brev? Er ikke de fleste Handlende Skippere, naar deres Borger-Brev er kun som Skipper? Kand en Skipper, saalænge han farer, holde Kramboe, og handle a parte hiemme? Kand en Skipper, naar han holder op at fare, handle og slaae sig til hvad han vil, uden at faae forandret Borger-Brevet? Kand en Høker holde Kramboe, Bryggerie og Tapperie tillige? Kand en Kramboe-Handler agere Kiøbmand en gros og Bonde-Handler tillige? Kand en Kiøbmand en de tail handle en gros tillige, og saaledes fremdeles vide versa paa eet og det samme Borger-Brev? Kand fremmede Kræmmere indfinde sig her om Sommeren til Borgerskabets Skade, og dog ingen Rettighed dertil have? Kand Uberettigede taales at gjøre Laugene Indpas? Mon det ikke gjør Confussion og Uorden i Staden? Mon deri ikke ligger Grunden til Handelens Fordærvelse, Nærings-Veienes Forvirrelse og Formindskelse, og Stadens Ødelæggelse? Mon saadan Handel kand kaldes Fri-Handel, til samtlige Borgerskabets Nytte og Fordeel? Læs, Bergen!

[9](#)

dine herlige Privilegier. Kand du erholde større Herlighed i Handelens Frihed, end de du har? Er ikke den regelmæssig, ordentlig og velindrettet Fri-Handel? Mon nogen Handel kand være friere og mere ordentlig indrettet, hvor hverken Handelen selv eller Handels-Manden er indskrænket? Men betragt kuns Nøye dette, om en Borgers Frihed maa gaae saa vidt, at den falder ud til en Selvraadighed. Kand en Kiøbmand gjøre hvad han vil, da er vist Handelen underkastet Trældom og ikke Frihed; thi der, som indskrænker

Kiøbmanden, indskrænker derfor ikke Handelen. Bør ikke en Borger holde sig til sit Borger-Brev, og ikke videre? Vil han forandre samme, kand han jo; det er tilladt. Altsaa er hverken Handelen eller Handelsmanden indskrænket, naar kuns Orden iagttages. Bergen! er det ikke Sandheder?

Betragter vi nu Byens patriotiske Aand, hvorledes gives den? Er den i alle Handlinger overensstemmende med Fædrene-Landets og Fædrene-Stadens almindelige Beste? Tænker hver i sin Stand, i hvad der gjøres og handles, om der strider imod Landets og Byens Vel? Er egen Interesse nyttig, naar den skader Publicum? Er vor Handelsmand patriotisk, naar vo-

10

re raae Producter udføres, naar Fremmede forarbejder vore Varer? Naar skal saa ærekiære Patrioter opstaae iblandt os? Her gives vel; men kand de Faa stride igiennem den almindelige fordærvede og indgroede Smag af Fremmer? Hvor maatte ikke den Smag blive afskyelig, naar den blev grundig indseet? Give GUD! at denne patriotiske Geist maatte dog engang fæste Rod og boe hos os, og maatte arves paa vore Efterkommere! Enhver gjøre sit dertil, efter sin Evne og Formue; enhver i sin Stand være Patrioter, elske sit Land og sin Føde-Bye, ja alle dens Beboere, som sin Næste og Medborger; den ene opmuntre den anden dertil; enhver hade og foragte den, der handler mod Fæderne-Stadens og hver Mands Beste; enhver skye all Snige-Handel og den nedrige Vinding, som er mod Byens og sine Medborgeres Fordeel; enhver blive ved sit, og ikke gjøre Indgreb i andres Næring og Brug; hvo der haver en og den samme Nærings-Vei, de samles for at udtænke hvad Feiler og Mangler deri gives, og hvad Fordeler der kand udtænkes? som kand være dem og det Almindelige til Gavn og Nytte, saa at ingen præjudiceres derved. Tael, I Geistlige Mænd! med mig mere herom, fra den offent-

11

lige Stoel, og grund det paa det hellige og hos os saa opklarede herlige Lys. Er det ikke Sandheder? Er ikke da den Omsorg med mere, som ved Spil, Drik, Kroegang og Lediggang, at forekomme Ørkesløshed og den derpaa følgende Armod, høyst fornøden? Har ikke denne Uorden og Confusion, og den ilde medfødte patrioriske Tænkemaade, en temmelig Indflydelse paa vor Almue til dens Lediggang og Armod? Jeg mener Jo. Bergen! vil du begynde at arbeide paa en fornuftig Ordentlighed i din frie Tænkemaade og i din frie Handel, saa arbeider du vist paa den anden Grund til din Lyksalighed. Hvad Omsorg ville du vel synes kunde flyde derudaf? Ville og burde vel ikke det blive naturligtviis den Omsorg, at sætte dine friske Lediggængere og Forarmede udi Arbeide? Hvad mener du Bergen! Jeg veed meget vel, min kiere Bergen! at du ønsker det nu, helst da de Fattige nu ei kand ernære sig, uden at der gives dem Arbeide. Det vil blive i visse Maader en ømmelig og vanskelig Sag at foretage sig, i Henseende til de Fattiges forskiællige Omstændigheder, som umulig kand indsees; thi at behandle dem alle paa een og den samme Maade, ville blive ubarmhjertigt. Taabelige og Blinde ere ikke frie udenlands for

12

Arbeide; derfor skulle her tænkes paa Arbeide for et hvert Kiøn, ja endog for enhver Alder. Skulle der ikke blive Arbeide nok at faae for enhver? Er ikke de fleste Fattige slige Arbeids-Folk, hvis Vindskibelighed mere bestaaer i Kræfter, end i Nethed? Betragt kun de allersimpleste Ting, som en Skoe-Børst. Giver vi ikke Fattige i fremmede Lande derved Brød i Munden, og tager det fra vore egne Fattige, som maa derfor sulte? Har ikke en Borgermand viist deri sin patriotiske Villie? men er han ikke hindret ved fremmede Børsters Indbringelse? En uskikkelig Skam og Vanære for Bergen, at Manufacturers og Haandværkers Undertrykkelse skeer ved den slette Smag af fremmede Varers Indførsel! Saa er da Mangel paa Arbeide og Anviisning til Arbeide Aarsag til, at vore Huser ere fulde med Huus-Arme, og at vore Gader ere besatte af Betlere. Saalænge vi ikke giver vore egne Fattige vort eget Arbeide at gjøre, hvad nu Holland og andre Stæder gjør for os, saa bliver alle vore Anstalter, i hvor priselige de end kand være, unyttige og forgjæves, og alle vore Almisser og Kierligheds Gierninger utilstrækkelige. Fattigdom har saa Overhaands taget hos os, at den er næsten en

13

utaalelig Last og Byrde for vort Bergen. Skulle de ikke, hvor ringe og usle de end ere, ernære sig selv? Skulle der ikke gives grovt Arbeide nok for dem? Hvo der ville leve og have Føde, og kunde arbeide, skulle arbeide; I Mangel deraf, strax transporteres paa Tugthuset, at arbeide under Tvang, efter at de mildere Midler ere brugte til Overtalelser, og siden efter Forbedring og udviste Flid udlades igien af Tugthuset, hvilket Huus burde dog gjøre Byen større Nytte, end det hidtil har gjort. Kunde du, Bergen! nu foretage dig dette velsignede Verk, hvor ville du ikke snart undgaae Betlerie, som da maatte oppasses nøyere af Staader-Fogderne, der nu ere unyttige Creature, ja Tiggere selv.

Jeg veed meget vel, min kiere Bergen! at dine Kræfter ere nu alt for svage dertil, saa at det kunde synes for dig umuligt; men lad ikke Modet falde. GUD skal give dig ei allene dine forige, men flere og større Kræfter med Tiden, naar du vil uafadeligen med utrættet Flid og enigt Sind under Guds Bistand begynde med Lidet,

og vedblive efter tiltagen Evne og Formue at udvide aarligen der begyndte Lidet med allermueligst Menage og fornuftigste Overlæg.

[14](#)

I Begyndelsen maa du ikke tænke paa Fordeel eller Avance; nei, gjør dig ei saadanne Begreber; thi hvad Fordeel vil du vente af tvungne og ubevante Lemmer? Den Fordeel maa først være dig nok, at du ei føder Fattige ved Lediggang og Tiggerie, men ved Arbeide; dernæst, at du forebygger de Huus-Armes større Antal; og endeligen, at dine Børn vil i Eftertiden velsigne denne saa herlige Foretagende.

Vil du indhænte snart Fordeel og Gevinst, saa maa du vist begynde med din Ungdom, som kand bøyes og tvinges, som du vil. Hvor var der at ønske, at vore offentlige Fattig-Skoler vare saa berigede, at de kunde udvides, og at vore fattige Børn der kunde leve og lære ligesaavel at arbeide, som at lære deres Christendom, der umelig kand frembringe sine rette søde Frugter, førend der skeer?

Ligesom Arbeidet tager til, saa kager Ørkesløshed og Armod af, og Flittighed og Rigdom tager til, Menneskers Antall voxer, og Byens Indkomster forøges; da skal der ikke klages over for mange Folk, og da skal der ikke klages over Mangel paa Penge og Rigdom; thi da vil de flyde ind af sig selv. Hvad læste vi nyligen i Aviserne om Uld-Spinderiet, som

[15](#)

en Mand anlagde, hvor der var over 5000 ledige Mennesker, men inden 30 Aar over 20000 arbeidsomme og rige Folk? Saadan Nytte kand et eeneste Fabrik ham. Hvad er Sølv og Guld i Verden uden Arbeide og Forsynlighed? Er ikke Rigdom en Velsignelse i den Viises og Flittigheds Hænder, men en Forbandelse i Daarens og den Lades Hænder? Bergen! dette vil blive den 3die Grund til din Lyksalighed.

Enhver, der har Kundskaber og Indsigter om Haandværker, Manufacturer, Fabriker, Oeconomien, Land-Væsenet, Fiskerier, Handel og Vandel, Seilats, hver Slags Næring i sær, og alle Nærings Veies Udbredelse og Formereise, ved Natur- og Kunst-Varer, i hvad der maatte være, bør oplyse Publicum, om det kunde være til nogen Nytte. Hvor kiert var det ikke for mig, og hvor var jeg dem ikke forbunden, om de ville meddele mig deres Kundskaber! saa kunde det tilsendes mig skriftligen, med Udskrift til Philobergus, og afleveres hos den privilegerede Bogtrykker, Sr. Dedecken, i Bergen. Skriv af Kierlighed til det almindelige Vel. Lad Religion, Regiering, Dyd og gode Sæder være helliget og ubesmittede. Lad de Lærde i det Lærde beholde for sig den lærde og høie Skrivemaade. Skriv, som du kand, om det ei er saa vel, som du ønskede, om ei Stilen er saa smuk og saa ordentlig. Skal derfor der Nyttige skiules? Nei, derfor er Pressen aaben, at Kongen og Fædernelandet kand oplyses og veiledes ved rene Sandheder. Frygt ikke for Critiqver og onde Bagva-

[16](#)

skelser. Skal derfor er Gode for Publicum qvæles og døe? Nei, naar kun der skrives velmeent, af rene Hierter og af rene Hensigter, uden merkelige og anstødelige Characterer. Ingen Ting er lettere, end at kritisere og udsætte paa alt, om det er det allerbeste. Ligesom Exetiqven og Udsættelsen er over en Ting, saa viser enhver, hvad Indsigt, Hierteog Sindelaug de ere af. Men at gjøre en Ting bedre, der bliver Sagen. At overbære og skiule skrøbelige Feiler, er Christendommens Pligter, med mere. Hvad Anstalt og hvad Arbeide skal her nu foretages, til at pleie og sætte vore friske fattige Lemmer i Arbeide? Det er just Sagen. Enhver tale og handle derom, og indkom hver med sine Tanker, saa kand deraf udvælges det Beste. Mon det var best, at de friske Fattige blev pleiet og behandlet paa Publici Reining, og under offentlig Regenskab, ved de proponerede Pleie-Commissioner? Thi det var best, at hver Rodes Borgermænd, som Deputerede i Commissionen, maatte staae for Leverancerne.

Bergen! her har du mine velmeente Tanker til din nærmere Eftertanke. Ligesom jeg har elsket dig til, saa har jeg skrevet, for at paamine dig. Tag nu deraf og gjør, hvad du vil. Her er min oprigtige Patriotisme.